

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O'ZBEK
TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI

“ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR MEROSINING SHARQ DAVLATCHILIGI VA MADANIYATI RIVOJIDA TUTGAN O'RNI”

mavzusidagi III xalqaro ilmiy-nazariy va
amaliy anjuman materiallari

2026-yil 12-fevral

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI
VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

O‘ZBEKISTON YOZUVCHILAR UYUSHMASI

BOBUR NOMLI XALQARO JAMOAT FONDI

**ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR
MEROSINING SHARQ DAVLATCHILIGI VA
MADANIYATI RIVOJIDA TUTGAN O‘RNI**

III xalqaro ilmiy-nazariy va amaliy anjuman materiallari

Toshkent – 2026

VI SHO'BA. HOZIRGI ZAMON TILSHUNOSLIGI, ADABIYOTSHUNOSLIGI VA TARJIMASHUNOSLIGI MASALALARI

BAŞKURT TÜRKÇESİNDE ÇOKLUK VE BİRLİKTELİK BİLDİREN İFADELER EXPRESSIONS IN BASHKURTIC TURKISH EXPRESSING MULTIPLICITY AND UNITY

YALÇIN Süleyman Kaan

Prof. Dr. Fırat Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü,
E-mail: skyalcin23@gmail.com

ALEVSACAAN Aleyna

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları ABD.
E-mail: aleyna.nadircaan23@gmail.com
DOI: [10.52773/tsuull.conf.2026./SPTE6303](https://doi.org/10.52773/tsuull.conf.2026./SPTE6303)

Özet. Çokluk kavramı, dillerde yalnızca biçim bilimsel ekler aracılığıyla değil; sözcükler ve sözcük grupları yoluyla da ifade edilen çok boyutlu bir kategoridir. Türk dillerinde olduğu gibi Başkurt Türkçesinde de çokluk, yalnızca sayısal fazlalığı değil, sınırları kesin olarak belirlenemeyen belirsiz ve kavramsal bir çoğulluğu da karşılamaktadır. Alan yazını incelendiğinde, çokluk konusundaki çalışmaların büyük ölçüde çokluk ekleri üzerine yoğunlaştığı; buna karşılık çokluk ve birliktelik bildiren sözcüklerin anlamsal işlevlerini ele alan araştırmaların sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu çalışma, Türk lehçelerinin Kuzeybatı (Kıpçak) grubunda yer alan Başkurt Türkçesinde çokluk ve birliktelik bildiren sözcükleri belirlemeyi ve bu sözcüklerin anlamsal özelliklerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Türkçe, Başkurt Türkçesi, çokluk, birliktelik, lehçe.

Annotatıon. The concept of plurality is a multifaceted category expressed in languages not only through morphological suffixes but also through words and word groups. In Bashkir Turkish, as in Turkic languages, plurality refers not only to numerical excess but also to an ambiguous and conceptual multiplicity whose boundaries cannot be precisely defined. A review of the literature reveals that studies on plurality largely focus on plural suffixes; conversely, research addressing the semantic functions of words expressing plurality and togetherness remains limited. This study aims to identify words expressing plurality and togetherness in Bashkir Turkish, which belongs to the Northwest (Kipchak) group of Turkic dialects, and to examine their semantic characteristics.

Keywords: *Turkish, Bashkir Turkish, plurality, togetherness, dialect.*

GİRİŞ

Türk dilinde çokluk ve birliktelik, yalnızca biçim bilimsel yapılarla sınırlı olmayan; aynı zamanda anlamsal ve kavramsal boyutlarıyla öne çıkan iki temel kategoridir. Çokluk, dilde bir varlığın birden fazla olma durumunu ifade ederken; birliktelik, birden fazla özne ya da nesnenin ortak bir eylem ya da durum içinde birlikte var olmasını karşılamaktadır. Türk dillerinde temel çokluk göstergesi olarak kabul edilen **-lar/-ler** eki, Başkurt Türkçesinde de işlevini sürdürmektedir. Bununla birlikte Başkurt Türkçesinde çokluk anlamı yalnızca bu ek aracılığıyla değil, bağlam içerisinde çokluğu çağrıştıran sözcükler ve sözcük grupları yoluyla da ifade edilmektedir.

Yapılan bilimsel çalışmalarda da genellikle çokluk eklerine yer verilmiştir. [Pope 2008, 93-110], Altay dillerindeki çokluk eklerinin çeşitliliğinden bahsederken; [Janhunen 2018, 485-895], *-s çokluk ekinin varlığına; [Ata 2009, 89-99] ise aslî bir +lA çokluk ekine işaret eder. [Hazar 2003, 131-141], +(I)z çokluk ekinden bahsederken; [Başdaş 2007, 291-296], [Ulutaş 2007, 1-6] ve [Dinler 2020, 179-196], -ş- işteş çatı ekinin şahsın çokluğunu bildirme görevini üstlendiğinden bahsederler. Yalçın'ın [Yalçın 2021, 1-12], +gil ekine işaret ederken; [Alkaya ve Yalçın 2022] *l çokluk ekine işaret ederler. [İlhan 2009; İlhan 2017; Başdaş 2011; Alyılmaz 2017] Türk dilinde yer alan çokluk eklerini bütüncül olarak ele almaktadırlar.

Türk dillerinde çokluk kavramı çoğunlukla biçim bilimsel bir kategori olarak ele alınmakla birlikte, birçok araştırmacı bu kavramın dilin dünyayı algılama ve anlamlandırma biçimini yansıtan bir gösterge olduğunu vurgulamaktadır. Başkurt Türkçesinde çokluk, yalnızca niceliksel fazlalığı değil; aynı zamanda genellik, bütünlük ve topluluk anlamlarını da içermektedir. Bu yönüyle çokluk kategorisi, kimi kullanımlarda kolektiflik, yani birlikte var olma anlamına yaklaşmaktadır. Başkurt Türkçesi, Kıpçak grubuna özgü ses uyumu ve ek varyantlarıyla birlikte, eklerin anlam alanında genişleme ve soyutlama göstermesi bakımından dikkat çekmektedir. Çokluk eki, bazı bağlamlarda belirli sayıda varlıktan ziyade genel bir topluluğu ya da küme anlayışını ifade edebilmektedir. Birliktelik, Başkurt Türkçesinde çoğunlukla eylem merkezli yapılarda ortaya çıkan bir anlam alanına sahiptir. Ancak birliktelik kavramı yalnızca fiil çatısı ile sınırlı değildir; bazı sözcükler ve söz öbekleri doğrudan “bir arada bulunma”, “birleşme” veya “ortaklık” anlamı taşımaktadır. Bu tür yapılar, Türk dilinin genel düşünce sisteminde yer alan topluluk bilinci, dayanışma ve ortak hareket anlayışını dilsel düzlemde yansıtmaktadır. Bu nedenle birliktelik kategorisi, Başkurt Türkçesinde hem dil bilimsel hem de kültürel bir değer taşıyan önemli bir kavram olarak değerlendirilebilir. Yapılan literatür araştırmasında genellikle çokluk ekleri üzerine yapılan çalışmalar bulunurken çokluk ve birliktelik bildiren sözcükler üzerine yapılan çalışmaların yok denecek kadar az

olduğu görülmektedir. Çalışmamızda, Başkurt Türkçesi Sözlüğü esas alınmış ve bu sözcükte yer alan çokluk ve birliktelik birdiren ifadeler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Başkurt Türkçesi Sözlüğü'nde Yer Alan Çokluk ve Birliktelik İfadeleri

abdan	BTS:17	“Bütünüyle”
artık	BTS:39	“Fazla-çok”
artık-bortoқ	BTS:39	“Gereği olmayan,gereğinden fazla olan”
artıklık	BTS:39	“Fazlalık,çokluk”
artımlı	BTS:39	“Çok fazlalık veren”
aşık(2)	BTS:44	“Fazla,çok,aşırı”
aşiv	BTS:44	“Belirli bir miktar ve sayıdan fazla,aşırı”
aymaқ(2)	BTS:53	“Çok,çoklu”
bar(2)	BTS:61	“Her şey, hepsi, bütün”
barı(1)	BTS:62	“Bütün,hepsi,tüm,tamamı”
barıhı	BTS:62	“Hepsi,tamamı,bütünü”
barlı	BTS:62	“Bol”
barlığı	BTS:62	“Tamamı,hepsi”
barsa(1)	BTS:63	“Hepsi,tamamı,bütünü”
başkölley	BTS:65	“Tamamen,tam,bütünüyle”
başköllö	BTS:65	“Tam,tamamen”
baytaқ	BTS:68	“Oldukça çok,epeyce, çokça, pek çok”
bèrgelep	BTS:76	“Hep beraber, birlikte”
bèrgeleşèp	BTS:76	“Birlikte olup, beraberce”
bèrzem	BTS:77	“Birlikte,beraber”
bigèrek	BTS:90	“Çok fazla,gereğinden fazla miktarda,daha çok”
biğeyet	BTS:90	“Çok,sınırsız”
bik(2)	BTS:90	“Çok,pek,fazla”
biter(2)	BTS:94	“Fazla, daha çok, aşırı”
botoқ(1)	BTS:101	“Tamamen,bütünüyle”
bököl	BTS:103	“Bütün,tüm”
böte	BTS:106	“Bütün,tüm,hepsi”
bötehè	BTS:107	“Tamamı,bütünü,hepsi”
bötköl(1)	BTS:107	“Bütün,tüm”
bötkölley	BTS:107	“Bütünüyle,tamamıyla”
bötköllö	BTS:107	“Bütün,tüm”
bötönöhö	BTS:107	“Tamamı,hepsi,tümü”
bulğan(2)	BTS:110	“Hepsi,her şey,tamamı”
buytım	BTS:114	“Çok fazla,bol”
büleک	BTS:115	“Bölüm, bölük, askeri bölük”
bülke	BTS:116	“Bölük, bölüm”
döröm	BTS:133	“Bütün, tam, birlik içinde olan”

ekemet	BTS:139	“Haddinden fazla aşırı”
hanhız	BTS:184	“Sayısız; çok”
hethéz	BTS:230	“Sınırsız, çokça, oldukça çok, pek çok”
İmhéz (2)	BTS:251	“Çok, pek”
İreven (1)	BTS:257	“Bol”
ķasaķlap	BTS:375	“Kucak dolusu, çok aşırı”
ķaytarım	BTS:343	“Fazla, artık, artan”
kendè (2)	BTS:274	“Tam”
kent	BTS:275	“Tam”
ķutara	BTS:388	“Bolca, çokça, fazlaca”
ķutarahınan	BTS:388	“Bol şekilde, çokça”
ķutarķansa	BTS:388	“Çokça, bol şekilde, fazla biçimde”
kübèhè	BTS:304	“Çoĝu, çoĝunluĝu”
kümek	BTS:308	“Sayısı çok, fazla”
küp	BTS:310	“Çok, fazla, sayısı ve miktarı yüksek”
küplèk	BTS:310	“Çokluk, fazlalık”
küplep	BTS:310	“Çok miktarda, çok çok”
küpmèlèr	BTS:310	“Birçok, pek çok”
küpsèlèk	BTS:310	“Çoĝunluk, halk”
küpsèlèkte	BTS:310	“Çoĝunlukla”
lüpèrt	BTS:396	“Bollaşıp, çoĝaltıp”
mıj	BTS:415	“Çok sayıdaki, büyük sayılardaki, kaynaşp birleşen çok sayıdaki
mötliy	BTS:431	“Tamamen, bütünüyle, büsbütün”
möttö	BTS:431	“Tamamen, bütünüyle”
mul (1)	BTS:432	“Bol, fazla, çok”
mulıķtır	BTS:432	“Bollaştırmak”
nise	BTS:443	“Nice, pek çok, fazlasıyla, bir çok”
niseme	BTS:443	“Pek çok, çok fazla”
oyoşma	BTS:456	“Birlik, örgüt; topluluk”
öreşen	BTS:463	“Çok, pek, gayet, çok fazla, pek fazla, pek çok”
öserlep	BTS:465	“Üçer üçer”
ösevlep	BTS:465	“Üçü birlikte, üç kişi birlikte”
öyörlep	BTS:469	“Çoklukla, sürüyle, yığınla”
retke	BTS:485	“Sıkça, çokça, yoĝun şekilde, oldukça fazla”
sañkav	BTS:497	“Gerekli ölçünün dışında gereĝinden fazla”
sıĝana	BTS:519	“Çok aşırı, çok fazla”
suk (2)	BTS:540	“Çok fazla”
şar (3)	BTS:550	“Sonuna kadar, tamamen”
şazır	BTS:554	“Çok fazla, büsbütün, tamamen”
şılĝıy	BTS:559	“Bütünüyle, tamamen, tamamıyla, büsbütün”
şıpa	BTS:561	“Bütünüyle, tamamıyla”

şıy	BTS:564	“Büsbütün, tam”
şoktay	BTS:549	“Çokça, pek çok, pek fazla”
şöyle	BTS:567	“Büsbütün, tamamıyla”
talay	BTS:573	“Çokça, pek çok, fazla”
tam (2)	BTS:575	“Dolu, tam”
tap (3)	BTS:578	“Topluluk, toplum, cemiyet”
tarpi	BTS:583	“Aralarında kardeşlik bağı bulunan grup”
tèvèlek	BTS:605	“Tamlık, bütünlük”
tiştelegen	BTS:620	“Onlarca, destelerce”
torğanı	BTS:625	“Bütün herşeyi, bütünü”
totoşlay	BTS:628	“Büsbütün, tamamıyla”
töbö-tamırı	BTS:629	“Bütünüyle tamamıyla”
tulı	BTS:641	“Dolu”
tulıhı	BTS:641	“Dolusu, bütünüyle, büsbütün”
tulıhınsa	BTS:641	“Dolusunca, tamamen, bütünüyle”
tulıq	BTS:641	“Dolu, tam, bütün”
tuplanış	BTS:645	“Toplanma, birikme, kümelenme”
tut	BTS:653	“Büyük, kocaman”
ubalay	BTS:655	“Tamamıyla, büsbütün, tamamen”
uğata	BTS:655	“Pek çok, daha çok, daha fazla”
üñgey	BTS:671	“Bütün, cümle, hep, tamamen”
üreşen	BTS:672	“Çok, pek, gayet”
yète	BTS:722	“Çok, pek çok, gereğinden fazla, haddinden fazla”
yètèş	BTS:723	“Bol”
yètèşlè	BTS:723	“Bol”
yışkın	BTS:732	“Bütün, tam, büsbütün”
yıyınıhı	BTS:734	“Tamamı, hepsi, bütünü”
yömle	BTS:741	“Tamamı, bütün, hepsi, halk, cümle âlem”
yöze	BTS:743	“Tamamıyla, bütünüyle”

SONUÇ. Başkurt Türkçesindeki çokluk ve birliktelik bildiren sözcüklerin konu edildiği çalışmamızda, Murat Özşahin tarafından hazırlanan ve 2017 yılında Türk Dil Kurumu Yayınları arasından çıkan Başkurt Türkçesi Sözlüğü'nün taranmasıyla 108 madde başı çokluk ve birliktelik bildiren sözcük tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA:

1. Alkaya, E. (2010). Türkiye Türkçesinde ve Türk Lehçelerinde İyelik Ekinden Sonra Kullanılan +lar Çokluk Eki Üzerine. Müjgân Cunbur Armağanı. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
2. Alkaya, E. ve Yalçın, S. K. (2022). Türk Dilinde *1 Çokluk Eki, Dil Araştırmaları. 31:17-24.

3. Alyılmaz, S. (2017). “On Plurality Category And Teaching İn Turkish”. Journal of Education And Training Studies, Vol. 5, No. 9, Redfame Publishing. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
4. Ata, A. (2009). Türk Dillerinde +La Çokluk Eki. International Journal of Central Asian Studies. 13:89-99
5. Başdaş, C. (2007). “Türk Lehçelerinde İşteşlik Eki -ş- ve Çokluk”. I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildirileri (9-15 Nisan 2006-Çeşme/İzmir), Ankara, I, 291-296.
6. Başdaş, C. (2011). “Türkçede Çokluk Kavramı Ve Ekleri”. IV. Uluslararası, Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri (22-24 Aralık), Muğla, I, 289-293
7. Dinler, N. (2020). “Türk Dilindeki Eş, Koş, Tuş Sözcükleri Örneğinde -Ş Çokluk Eki”. Prof. Dr. Vahit Türk Armağanı. İstanbul: Kesit, 179-196
8. Hazar, M. 2003. “Türk Lehçelerindeki Sözcüklerle Kaynaşmış Bir +(I)Z Çokluk Eki”. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, 8-1, (15, Bahar): 131-141
9. İlhan, N. 2009. Türk Dilinde Çokluk. Elazığ: Manas Yayıncılık.
10. İlhan, N. 2017. “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Çokluk Ekleri”, The Journal of Academic Social Science Studies, 63: 155-168.
11. Janhunen, J. 2018. Türk Dilinde *-S Çokluk Eki. (Çev: Uluhan Özalan). Türük. 13:485-495.
12. Özşahin, M. (2023). Başkurt Türkçesi Sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınları.
13. Poppe, N. 2008. Altay Dillerinde Çokluk Ekleri. (Çev. Caner Kerimoğlu). Dil Araştırmaları Dergisi. 2:93-110.
14. Ulutaş, İ. 2007. Kırgız Türkçesinde –ş İşteşlik Ekinin Üçüncü Çokluk Şahıs İfadesi İçin Kullanılması Üzerine. Akademik Bakış; 12: 1-6.
15. Yalçın, S. K. 2021. “+gil Eki Üzerine Etimolojik Bir Değerlendirme”. Türklad. 5/1: 1-12.